

REGIONINĖS POLITIKOS ĮTAKA ŠVIETIMUI VĒLYVOJO MODERNUMO LAIKOTARPIU

Kęstutis Trakšėlys

Klaipėdos universitetas

Įvadas

Šiuolaikinės Lietuvos kultūros, socialinės, ekonominės ar politinės raidos savitumas nėra tik įvairios inovacijos, kurias mechaniškai perimame iš atsivėrusio pasaulio arba naujai sukuriame. Pats pėrimimas ar pertvarkymas yra sąlygotas vienokios ar kitokios tradicijos ir patirties, kuri suponuoja kūrybinės galios perimant ir kuriant kultūrą.

Socialinę kaitą sunku apibrėžti, nes jaučiame, kad viskas nuolat kinta. Bandydami nustatyti reikšmingą pokytį, turime parodyti, kaip stipriai per tam tikrą trumpą laikotarpį pasikeitė objektas ar situacijos pamatinė sandara. Norėdami, anot A. Giddenso (2001), nuspręsti, kiek ir kaip visuomeninių santykių sistemą apėmė kaitos procesas, turime atskleisti, kokiu laipsniu per apibrėžtą laikotarpį pakito pagrindinės institucijos. Moderniosios visuomenės institucijos kinta labai sparčiai, kur kas sparčiau negu buvo būdinga tradicinio pasaulio institucijoms. Taigi, socialinių pokyčių sąvoką galima apibūdinti kaip įvairias permainas, vykstančias tam tikru laiku. Remiantis mokslinė literatūra (Dromantienė, 2002; Frolov, 1997; Giddens, 2001; Kubilinskienė, 1993), sociologijoje paprastai nustatomi trys veiksniai, sukeliantys socialinių pokyčių ir darantys įtakos socialinei kaitai: fizinė aplinka, politinė organizacija ir kultūra.

Postmodernizme ir postkomunistiniu laikotarpiu Lietuvoje kito ir švietimo sistemos, kuri yra socialinis institutas, tikslai ir funkcijos. Sociologiniu požiūriu švietimo reforma gali būti nagrinėjama kaip ir švietimo kaita. Daugelis autorių (Bitinas, 2005; Bourdieu, 1986; Broom, Bonjean, Brom, 1992; Bruzgelevičienė, Žadeikaitė, 2008; Davies, Ellison, 2006; Giddens, 2001; Harreaves, 1999; Jucevičienė, 1994; Želvys, 1999) sistemina socialinės kaitos ir švietimo reformų ryšį.

Tyrimo objektas – regioninės politikos įtaka švietimo institutui

Tyrimo tikslas – išnagrinėti švietimo (kaip socialinio instituto) kaitą Lietuvoje vėlyvojo modernizmo laikotarpiu (nuo 1990 m.).

Metodai – mokslinės literatūros analizė, palyginamasis metodas, sintezė, modeliavimas.

Postmodernumo ir modernumo teorijų kontūrai

Nagrinėdamas pokyčius postmoderniame laikotarpyje, straipsnio autorius siekia nusakyti są-

vokas, kuriomis operuojama šiame straipsnyje, bei aiškiai aprašyti modernumui ir postmodernumui priskiriamas tendencijas, su šiais laikotarpiais siejamas problemas.

J. Alexanderis (1999; 25), nagrinėdamas Pocock (1987), J. Habermasą (1981) ir Bourricaud (1987), padarė išvadą, kad modernumas „visada buvo reliatyvi sąvoka“. Kaip vienas iš aiškinimo būdų, modernizacijos modelis turi šiuos idealiųjų tipų požymius (Alexander, 1999, 26):

1. Visuomenės – tai darni ir tvarkinga sistema, kurios posistemės tarpusavyje glaudžiai susijusios.
2. Istorijos raida skaidoma į du socialinių sistemų tipus, išskiriant tradicinę ir moderniąją formas, kurių statusas, esą, iš esmės lemia atitinkamos visuomenės posistemų funkcionavimą.
3. Modernumo sąvoka apibrėžiama remiantis Vakarų visuomenės specifine socialine struktūra ir kultūra, o ši visuomenė apibūdinama kaip individualistinė, demokratinė, kapitalistinė, mokslinė, pasaulietinė, stabili, atskirianti profesiją ir namų ūkį pagal specifines lyčių reikmes.
4. Teigiama, kad modernizacija (kaip istorinis procesas) apibrėžia nerevoliucinius tolydžios raidos principus.
5. Evoliucinis istorijos posūkis į modernybę, t. y. modernizacijos procesas, laikomas nepalaujamu tikslo siekimu, kurio paskirtis yra aprūpinti tradicinės visuomenės ištekliais.

Šiame modelyje užfiksuota, kad „modernizacija“ bet kurioje posistemėje sukuria pakankamą spaudimą kitoms posistemėms, kurios į tai reaguoja.

U. Beck (1986) išskiria tris modernybės pakopas: ankstyvąją modernybę, modernybę ir refleksiską modernybę, o modernizacijai suteikia itin plačią nuolatinių inovacijų ir šiuolaikiškėjimų prasmę (Laurėnas, 2001).

A. Giddensas (2000) teigia, kad *modernybė* yra potradicinė tvarka, bet ne tokia tvarka, kai tradicijos ir papročio laiduojamas tikrumas pakeičiamas racionalaus žinojimo tikrumu. Modernybė, anot A. Giddenso, yra rizikos kultūra, modernybės sąlygomis ateitis nuolat atitraukiama į dabartį refleksyviai organizuojant pažinimo aplinką (Giddens, 2000, 12).

Modernybės dinamizmą A. Giddensas (2000, 34) aprašo kaip *laiko ir erdvės atskyrimą*. Tai yra sąlyga socialiniams santykiams plačioje laiko ir erdvės

perspektyvoje, apimančioje ir globalines sistemas, artikuliuoti. Aprašomi *iškūnijimo mechanizmai*. Juos sudaro simboliniai ženklai ir ekspertinės sistemos. Iškūnijimo mechanizmai atskiria sąveiką nuo ypatybių. *Institucinis refleksyvumas* – tai reguliarus žinių apie socialinio gyvenimo sąlygas taikymas, konstruktyvus šio gyvenimo organizavimo ir transformavimo elementas.

R. Dahrendorf (1996) vienu iš svarbiausių *modernizmo* bruožų laiko judėjimą. Tai judėjimas ir geografiškai, ir socialiniais laiptais, socialiniuose sluoksniuose. G. Soros (1999) teigia, kad moderni visuomenė yra sandorių visuomenė, joje vyrauja rinkos vertybės, o visuomeninės vertybės traukiasi.

Reikėtų pažymėti, kad socialinės veiklos globalumą paskatino modernybė. Galima kalbėti ir apie globalinį modernumą. A. Giddens (2000) *globalinį modernumą* apibrėžia kaip trunkantį ryšį tarp nutolinimo ir nuolatinio lokalinių aplinkybių ir lokalinių išpareigojimų kintamumo. Įvykiai dažnai tarpusavyje yra susiję. Tai, kas atsitinka viename poliuje, dažnai sukelia skirtingų įvykių kitame.

A. Jokubaitis (2002) savo straipsnyje „Postmodernizmas ir politika“ teigia, kad akivaizdu, jog postmodernumas eina po modernybės. Jeigu nėra esminio modernybės ir postmodernybės skirtumo, tai tikrai neverta dviem skirtingais vardais vadinti to paties objekto. J. Habermasas, A. Giddensas mano, kad galima kalbėti apie moderniosios epochos tęstinumą. Z. Baumanas, R. Rorty bando įrodyti kokybinių lūžių, leidžiantį kalbėti apie naujos postmodernios kultūrinės epochos pradžią. Šios grupės autoriai teigia, kad modernybė yra visiškai išsisėmęs projektas, užverstas puslapis (Jokubaitis, 2002).

Postmodernizmo mes turime tiek, kiek sugebame šiai sąvokai suteikti kokio nors aiškiau apibrėžto turinio (Jokubaitis 2002). Z. Baumano (1998) nuomone, „*postmodernumo*“ sąvoka tiksliai apibrėžia pagrindinius socialinės būklės bruožus. Ši sąvoka įvardija artimą genetinį ryšį, susiejantį postmodernią socialinę būklę su modernumu

Postmodernumas nėra laikinas modernumo nukrypimas nuo „normalios būsenos“, jis nėra nei paliegusi modernumo būseną ar negalavimas, nei modernumas, „apimtas krizės“ (Baumanas, 1998, 68).

Postmodernizmo teorija pasižymi šiais Z. Baumano (1998, 70) nusakymais bruožais:

1. Postmodernumo sąlygomis *habitat* (R. Grigas (2001) *habitat* siūlo versti *gyvenamoji terpė*) yra kompleksinė sistema. Postmodernaus *habitat* sistemiškumas nesietinas su organiška metafora, veikiantys *habitat* viduje negali būti pamatuoti funkcionalumo arba nefunkcionalumo kriterijais.
2. Postmodernusis *habitat* yra kompleksinė sistema dėl dviejų priežasčių. Pirma, nėra jokio tikslo

nustatančio veiksnio. Antra, *habitat* susieja daugybę veiksnių: dauguma jų tik siekia kurio nors tikslo. Siekiant vieno tikslo padidinama pavienio veiksnio įtaka jo tėkmės srityje, tačiau tai apsaugo kitų *habitat* sritį nuo kurio nors vieno šaltinio kontrolės.

3. Autonomija reiškia, kad veikėjų, institucionalizavusių kaip savo tikslą vienokius arba kitokius dalykus, siekiai yra tik iš dalies, jei tik iš viso yra, suvaržyti. Dažniausiai jiems niekas netrukdo siekti tikslo, kuris geriausiai atitinka išteklių kontrolę ir valdymo galimybes. Jie yra laisvi vertinti *habitat*, priklausantį ir kitiems veikėjams, kaip galimybių ir „problemų“, kurias reikia spręsti arba pašalinti, rinkinį.
4. Kiekvieno veiksnio *habitat*, į kurį įaudžiami jo veiksmai, smarkiai skiriasi nuo ribotos jo paties autonomiškų ir tikslinių siekių erdvės. Visos būklės, kurias įgyja *habitat*, esti atsitiktinės.

Anot M. P. Šaulausko (1997), bene mažiausiai ginčijamas „postmodernios“ visuomenės ir kultūros bruožas – aiškesnių ribų tarp įvairiausių socialinių grupių, praktikų bei disciplinų nykimas. Autorius leidžia daryti išvadą, kad „stojus postmodernybei, socialinei būčiai tarsi jau nebereikia savigrindos, ji jau nebesišaukia savęs pačios įteisinimo ir savo pačios teisingumo įrodymo“ (Šaulauskas, 1997, 99).

J. F. Lyotardo (1993) postmodernaus mąstymo kvintencija pagrindinį dėmesį kreipia į žinių ir žinojimo fenomeną, kuris labiausiai veikia civilizacijos vyksmą ir dinamiką. Šitoje teorijoje teigiama, kad ateities visuomenė bus susijusi ne tiek su niutoniška antropologija, kiek su kalbiniu žaidimu, nes taip pasireiškia elementų heterogeniškumas. Kalbinius žaidimus R. Grigas (2001) paaiškina kaip procesus, kai žmonės suvokia ir žodžiais, sąvokomis įprasmina faktus, įvykius bei reiškinius. Visa tai socialinėje organizacijoje vaidina vos ne pagrindinį vaidmenį. Anot J. F. Lyotardo (1993), postmoderniam būviui būdinga ne tik tai, kad įprastos universalijos, aiškesnių socialinių tikslų bei prasmų principas keičiamas naudos ir įvairovės principu. Postmodernizme, pasak autoriaus, viskas kinta, nieko nelikę pastovaus, turinčio išliekamąją vertę. Prasmės ir reikšmės yra santykinės, niekam nepasiseka priėti iki socialinio reiškinio esmės, aptikti jo nekintančių, tęstines prasmes išsaugančių kontūrų.

A. Hargraeaves (1999) postmodernumas yra socialinis būvis, kuriam būdingi tam tikri socialiniai, ekonominiai, politiniai ir kultūriniai santykiai. Postmodernumas griaua pamatinės ir tradicinės žinias. Postmodernumo egzistavimas priklauso nuo jį sudarančių ir kuriančių žmonių veiksmų lygiai taip, kaip ir šie veiksmai negali egzistuoti be konteksto ar sistemų, kuriais jie įkūnijami. Autorius daro išva-

da, kad postmoderniam socialiniam būviui galioja bendras principas, kurį A. Giddens (1984) vadina struktūros dualumu: pripažįstama, kad socialinės struktūros yra ir santykių tarp žmonių tarpininkės, ir tų santykių rezultatai, tad socialinės struktūros yra nuolat ir potencialios, ir atsitiktinės. Šis tuo pat metu esantis potencialumas ir atsitiktinumas tinka ir postmodernumui, ir bet kuriam kitam socialiniam būviui (Hargraeves, 1999)

Apibendrinant postmodernizmo teorijas galima išskirti esminius postmodernizmo laikotarpiui būdingus bruožus: pagrindinis dėmesys postmoderne kreipiamas į socialinį kontekstą – *habitat*, kur formuojasi socialinės struktūros ir veikėjai formuoja savo veiksmus bei elgesį. Tolydžiai akcentuojamas ir subjektas, jo autonomiškumas, kuris priklauso nuo postmodernizmo lygio. Postmodernizmą galima įvardyti kaip suaktyvėjusią globalizaciją, evoliucionavimo procesą. L. Donskis (2006) rašo, kad, prisimenant Z. Baumano idėjas, globalizacija yra ne modernizacijos ar vėlyvosios modernybės sinonimas, o veikiau praktinis aspektas, t. y. globalizacija reiškia ne priežastis, o pasekmes, atveria tai, kas su mumis atsitiko. Vadinas, būtų galima teigti, anot autoriaus, kad tapatybės obsesija yra ne kas kita, o globalizacijos fenomenas.

Socialinė-ekonominė padėtis pokyčių laikotarpiu ir būtinybė reformuoti švietimo sistemą

Lietuvoje prasidėję socialiniai pokyčiai, kuriuos aptarėme anksčiau, atnešė tokių šiuolaikinio pasaulio raidos tendencijų, kurios dažniausiai įvardijamos kaip poindustrinės, vartotojiškos, informacinės ir globalinės visuomenės formavimasis. Mokslinėje literatūroje (Laurėnas, 2001; Šulauškas, 2000) pažymima, kad sustiprėjo paslaugų sektoriaus plitimas ir pramonės sektoriaus mažėjimas, kultūrinės įvairovės bei su ja siejamos tolerancijos skirtingoms vertybėms didėjimas, pasaulinio informacinio tinklo plėtra, biurokratų ir kontroliuojamų gyvenimo sričių daugėjimas, lemiantis privačios sferos siaurėjimą ir viešosios plėtrą.

Šį laikotarpį Z. Norkus (2008) vadina pokomunistine transformacija, kurią galima apibūdinti dviem būdais. Pirma, galima apmąstyti kaip procesą, kuriuo artėjama prie tam tikro tikslo atliekant tam tikrus pertvarkymus, kol nelieka nepadarytų darbų, antra, galima mąstyti kaip apie procesą, vis labiau nutolinantį nuo tam tikros pradinės būklės. Šiuo atveju, pasak autoriaus, matu galima laikyti pokyčių, kuriuos šalis patiria, atitoldama nuo pirminės (postkomunistinės) būklės, mastą ir gylį.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir atsižvelgiant į pokyčių padiktotas tendencijas bei problemas, atsirado poreikis iš esmės pertvarkyti Lietuvos

politinį, socialinį ir ekonominį gyvenimą. Ž. Jackūnas (1993) mano, kad reformomis buvo siekiama atsikratyti sovietinės kultūros įtakos. Pokyčiai, vykstantys valstybėje, tiesiogiai turėjo įtakos ir socialiniams institutams bei jų funkcijoms.

Kintant viešajai politikai, permainos ir reformos vyksta ir švietimo sistemoje. Viešoji politika, pasak P. Trowlerio (2003), nėra daiktas – popieriaus lapas, ant kurio išspausdintas dokumentas su teiginiais, apibrėžiančiais politikų intencijas ir veiklos principus bei veiksmus, kurie paraidžiui įgyvendinami. P. Trowleris (2003, 95), Sarason (1982) teigia, kad nėra aiškiai nubrėžtų ribų, kur baigiasi didžioji politika ir prasideda švietimo politikos sritis. Švietimo politika, anot V. Vaicekauskienės (2007), yra viešojo sektoriaus, kuris teikia viešąsias gėrybes ir paslaugas, vadovaudamasis viešuoju interesu, politika. Tai ir visuomenės švietimo būklę lemiantys valdžios institucijų sprendimai, su jais susiję veiksmai. Ji gali būti tarptautinė, nacionalinė, regioninė. Aukštesniojo valdymo lygmens politika daro didelę įtaką žemesniojo politikai, tačiau jos gali skirtis ir švietimo tikslų, ir jų siekimo būdų, švietimo problemų ir jų sprendimų suvokimu. Švietimas yra savita kultūros sritis, glaudžiai susijusi su kitomis sociokultūrinio gyvenimo sritimis: politika, ekonomika, mokslu, menu, religija, filosofija. Patirdamas įvairiapusį kitų socialinių institutų poveikį, švietimas yra priverstas atitikti laikmečio lūkesčius ir normas. Švietimo sistema daro didelę įtaką visai krašto raidai. R. Reich (1992) susieja postmodernizmą ir švietimą, teigdamas, kad nebus nei technologijų, nei nacionalinio produkto, nacionalinių korporacijų ar nacionalinių ūkių, jei švietimas nebus modernizuojamas ir neprisitaikys prie pokyčių.

Kardinalus ugdymo paradigmu virsmas Lietuvoje sietinas su ideologinių paradigmu virsmu: 1990 m. kovo 11 d. priimtas Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo aktas paskelbė žinią, kad Lietuva bus demokratinė valstybė. Laisvojo ugdymo paradigmos įtvirtinimo idėjos jau buvo dėstomos ir iki nepriklausomybės sukurtoje koncepcijoje (Bruzelevičienė, Žadeikaitė, 2008).

Švietimo sistemos modeliavimą ir reformavimą R. Ališauskas (2003) siūlo suskirstyti į kelis etapus. Įžanginiu Lietuvos švietimo vizijos formavimo etapu autorius laiko Tautinės mokyklos koncepciją (1998). Koncepcijos pagrindinė mintis – sudaryti galimybę visoms buvusios Sovietų Sąjungos respublikoms savarankiškai apsispręsti dėl švietimo sistemos sąrangos ir jų teritorijos. Koncepcijos autore ir iniciatore laikoma M. Lukšienė (2000). Jos teigimu, koncepcijoje siekta, kad šalia humaniškumo ir demokratiškumo švietimo reforma vadovautųsi ir atsinaujinimo (kaitos) bei atvirumo principu. Juo siekiama kurti atvirą žmogų, per jį – atvirą kultūrą. Kultūros ir

žmogaus atvirumas neatskiriamas nuo demokratiškumo ir naujai atkuriamos valstybės principų.

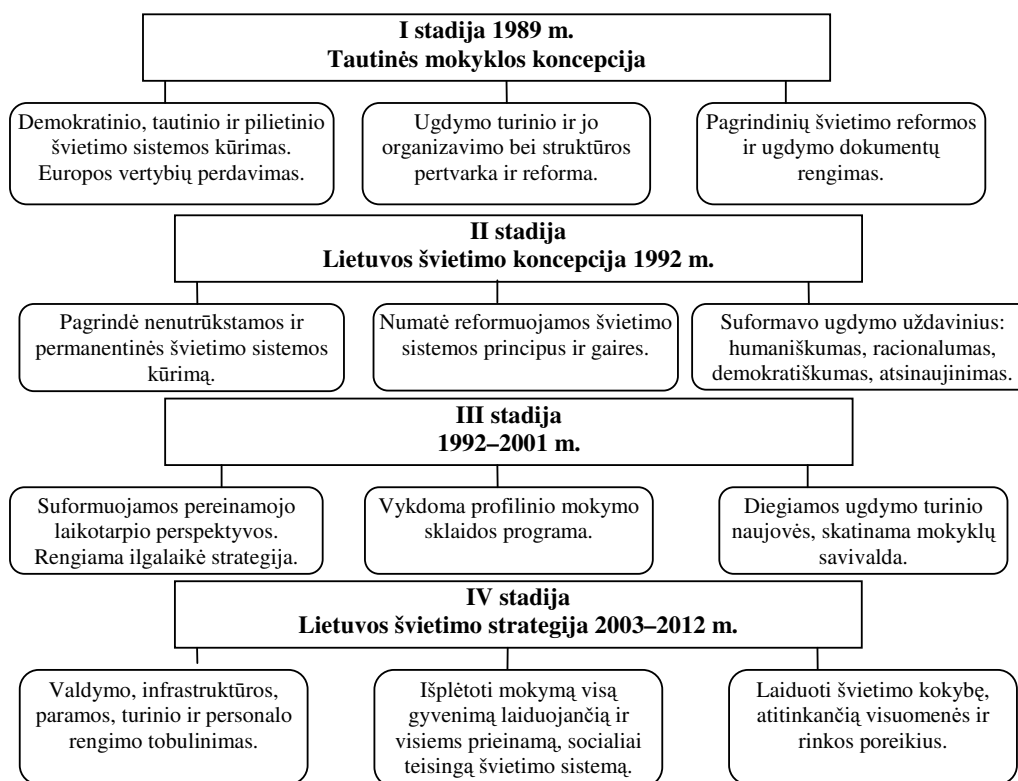
1992 m. Lietuvos švietimo koncepcijoje išpareigojama imtis visuomenės transformacinės funkcijos. „Istorinis tautos raidos posūkis reikalauja visuomenės mentaliteto kaitos: pamatinių demokratijos vertybių išsąmoninimo, naujo politinio ir ekonominio raštingumo, dorinės kultūros brandos. Šie visuomeninio gyvenimo pokyčiai įmanomi tik radikaliai reformuojant Lietuvos švietimą, keliant jam iš esmės naujas uždavotus. Nes švietimas – pamatinis visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas. Kita vertus, švietimas įstengs deramai atlikti savo vaidmenį tik tuomet, kai jo raida lenks bendrąją visuomenės raidą“ (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992).

Antrasis reformos etapas – strateginis dokumentas (1999–2001). Šiame dokumente galutinai,

paneigtas tarybinėje švietimo sistemoje vyravęs masinis akademizuotas ikimokyklinis vaikų ugdymas, įstatymu įteisinama vyravusi ugdymui alternatyvi mažo vaiko ugdymosi vieta – šeima. Akcentuotas švietimo prieinamumas ir tautinių mažumų bei lietuvių, gyvenančių užsienyje, švietimas.

Trečias etapas prasidėjo 2003 metais. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtinta ir priimta ilgalaikės švietimo strategija 2003–2012 metų. Šis dokumentas skelbia tris pagrindinius tikslus: sukurti efektyvią ir darnią, atsakingu valdymu, taikliu finansavimu ir racionaliu išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą (Valstybinė švietimo strategija 2003–2012).

Apibendrinant nagrinėtus dokumentus ir mokslinę literatūrą sudarytas Lietuvos švietimo reformos stadijų modelis (žr. paveikslą).

Pav. Lietuvos švietimo reformos stadijos

Kaip matome iš modelyje pateiktų reformos stadijų ir tam laikotarpiui būdingų bruožų, esminių ir principinių posūkių Lietuvos švietimo sistemoje nebuvo. Buvo parengta pakankamai nuosekli reforma, kurią vykdant buvo siekiama dermės su visuomenės raidos principais ir ilgalaikės strategijos nuostatomis, kitais aktualiais dokumentais. R. Ališauskas (2003) pabrėžia, kad svarbu, jog Lietuvos strategija atitiktų Europos Sąjungos keliamus uždavinius švietimo sistemai. Nesunku pastebėti, kad Lietuvos švietimo strategijoje ir Europos sąjungos dokumentuose akcentuojamos tos pačios vertybės: kokybė, efekty-

vumas, prieinamumas ir švietimo sistemos jungtys (plg. Lisabonos pripažinimo konvenciją (1997); Sorbonos deklaraciją (1998); Bolonijos deklaraciją (1999)).

Prieš pradėdant švietimo reformą pirmiausia buvo būtina parengti jos teorinius pagrindus, iš kurių svarbiausi teiginiai, idėjos, reikalavimai beveik tuo pačiu metu buvo perkelti į norminius aktus, reglamentavusius reformos tikslus, kryptį, eigą (Jankevičius, 2008).

Anot R. Bruzgelevičienės (2001), sisteminės švietimo reformos idėjos pagrįstos dviem etapais ir

dviejų visą švietimo sistemą modeliavusių koncepcijų (Tautinės mokyklos (1989) ir Lietuvos švietimo koncepcijos (1992)), jų nuostatas laipsniškai įtvirtinusių įstatymų. Pagrindines švietimo sistemos reformos stadijas lydėjo švietimo reformą grindžiančių konceptualių ir juridinių dokumentų kūrimas (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. *Švietimo sistemos reformą reglamentuojantys įstatymai ir norminiai aktai*

Nr.	Metai	Dokumentas
1.	1991	LR Švietimo įstatymas
2.	1991	Mokslo ir studijų įstatymas
3.	1992	Tautinių mažumų mokyklų integravimo į LR švietimo sistemą nuostatos
4.	1997	Profesinio mokymo įstatymas
5.	1998	Specialiojo ugdymo įstatymas
6.	1998	Neformaliojo suaugusiųjų švietimo įstatymas
7.	1998	LR Švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas
8.	2000	Aukštojo mokslo įstatymas
9.	2006	LR Švietimo įstatymas

Švietimo sistemos reforma tiesiogiai priklauso ir yra susijusi su šalies socialine ir ekonomine padėtimi. Anot R. Bruzgelevičienės (2001), švietimo idėjų dar anaipol nėra priėmusi visa visuomenė. Kartais net kyla grėsmė, kad jos liks tik deklaratyvios. Teigiama, kad su vykstančiais pokyčiais nesiderinanti reforma taip ir liks viso labo tik gerų norų bei pažadų rinkiniu. Galioja dėsnis, kad visuomenės sąmonė kinta itin lėtai, juo labiau, jei tam nėra susitelkusios visos valstybės gyvenimo sritys (Želvys, 1999).

Kaip minėta, švietimo reformos ir numatomos

2 lentelė. *Tradicinės ir naujos kaitos sampratų palyginimas*

Tradicinė kaitos paradigma	Naujoji kaitos paradigma
Visus pakeitimus būtina kuo tiksliau suplanuoti. Keisti reikia pradėti numačius, kaip viskas klostysis.	Kuo kaita sudėtingesnė, tuo mažiau galimybių ją reguliuoti. Vykstant visuotiniams (ne tik švietimo) pokyčiams kai kurie procesai rutuliojasi natūraliai ir yra nevaldomi.
Kaitos, reformos pagrindas ir jos sėkmės laidas – kruopščiai, iš anksto parengtas projektas	Kaitos eiga netolygi, kupina neaiškumų ir netikėtumų. Kaita visuomet gali sulėtėti arba vykti sparčiai.
Su kuo mažiau problemų susiduriama, tuo geriau galima kaitai pasirėngti. Gerai parengta kaita, numato ne tik galimas problemas, bet ir jų sprendimo būdus.	Problemos padeda. Kaitos metu jos rodo, kad pokyčių tikrai vyksta. Nesant problemų, kaita paviršutiniška. Konfliktas – esminė kaitos sudedamoji dalis.
Kuo kaita geriau suplanuota, tuo lengviau ją įgyvendinti.	Vizija ir strateginis planavimas neturėtų būti pernelyg išankstiniai. Priešingu atveju sunku įvertinti organišką kaitos raidą bei išorės poveikį.
Centralizuota valdžia – sėkmingos kaitos pamatas. Veiksminga kontrolė lydi „iš viršaus“ ateinančius pokyčius.	Neveiksminga nei pernelyg didelė centralizacija, nei decentralizacija. Pokyčiai „iš viršaus“ nėra paveikūs, o iš „apačios“ ateinančios iniciatyvos veiksmingos tik tuomet, kai jas palaiko aukštesnioji švietimo grandis.
Būtina tiksliai numatyti visų veiksmų poveikį. Kaitos sėkmę laiduoja iš anksto parengti scenarijai kaip reaguoti į išorės veiksmus.	Lemiami ryšiai su aplinka reikšmė. Kaitos sėkmę garantuoja platesnis požiūris, kai švietimo institucijos kaita regima platesniame socialiniame ir ekonominiame kontekste.
Pagrindinė kaitos sumanytoja ir tikroji vykdytoja – institucijos administracija.	Sisteminių pokyčių bus pasiekta, jeigu kaitoje dalyvaus dauguma su švietimu susijusių asmenų.

Šaltinis: Poviliūnas A., 2000, *Socialiniai pokyčiai: Lietuva, 1990–1998*. Vilnius. Garnelis.

gairės neatskiriamos nuo socialinio ir ekonominio konteksto, anot Husen (Želvys, 1999), švietimo reformos turi būti planuojamos ir įgyvendinamos plačiame socialinių bei ekonominių pokyčių kontekste. Z. Norkus pastebi (2008), kad stebint Lietuvos švietimo sistemos raidą, galima konstatuoti, kad Lietuvos švietimo kaita vyksta anglosaksiškos sistemos linkme. Anot autoriaus, tai rodo sumažėjęs profesinio ir techninio ir nepaprastai išaugęs universitetinio aukštojo išsilavinimo populiarumas. Universitetinis ugdymas yra orientuotas į bendrąsias kompetencijas, jo teigimu, įgytas išsilavinimas menkai pritaikytas prie konkrečių darboviečių poreikių.

Keičiantis švietimo politikos ideologijai, reikia pasirinkti, kokia linkme pasukti švietimą. Egzistuoja dvi švietimo ideologijos: konservatizmas ir liberalizmas. Jas deklaruojančias socialines grupes būtų galima apibūdinti kaip populistus ir intelektualus (Poviliūnas, 2000). Tautinės mokyklos koncepcijos (1998) kūrėjai pasirinko konservatizmo kryptį. Šios krypties atstovai teigia, kad švietime būtina formuoti piliečių pareigų supratimą ir tai, kad pareigos esančios pirmesnės už teises. Didelis dėmesys kreiptinas į pilietinį ugdymą, pagal pilietinį ugdymą ir pilietinio ugdymo pobūdį aiškiai matyti politinės ir ideologinės švietimo sankirtos. Pilietiško ugdymo problemą apibrėžia tiek konservatoriai populistai, tiek liberalieji intelektualai. Be to, pilietinis ugdymas nėra siejamas su viena disciplina ir laikomas visos švietimo sistemos uždaviniu. Pateikiama tradicinės ir naujos švietimo kaitos lentelė (žr. 2 lentelę). Palyginimo lentelėje atsispindi Didžiosios Britanijos ir Kanados švietimo teoretikų požiūrių skirtumai.

Kokią švietimo politinę kryptį pasirinkti, priklauso nuo vyraujančių vertybių, ideologinio švietimo specialistų nuomonės bei partinių ideologijų, ypač daug įtakos turi pokyčių laikotarpiu valdžioje esanti partija.

Lietuvoje vykstant politiniams pokyčiams švietimas ėgavo naują paskirtį – paneigti sovietinės švietimo sistemos kaip „vienintelės teisingos“ ideologijos diegimo įrankį. Švietimas įsipareigoja keisti postsovietinės visuomenės mentalitetą, ugdyti jos pamatines demokratines vertybes, idealus, naują politiką ir ekonominį raštingumą, dorinės kultūros brandą, tapti pagrindiniu visuomenės raidos veiksmu, socialinių reformų pagrindu, turėti įtakos bendrajai visuomenės raidai. Švietimas reaguoja į politinius, ekonominius ir socialinius laikotarpio pokyčius, turėjo ir turi užtikrinti pagrindinius savo veiklos uždavinius, numatytus teisiniuose dokumentuose: 1. Garantuoti švietimo visuotinumą principą, užtikrinti lygias pradines galimybes mokytis. Visuomenei socialiniu požiūriu sparčiai skaidantis, tik sąmoninga, kryptinga ir socialiai orientuota valstybės švietimo politika padės neištumti iš švietimo, lavinimosi ir ugdymosi valstybės piliečių, patekusių į socialiai remtinų ir skurstančių kategoriją. 2. Svarbu ugdyti visų socialinių sluoksnių kultūrinę brandą, rengiantis kurti ir kuriant informacinę visuomenę, nes tik kultūriškai brandi visuomenė gebės naudotis informacinių technologijų teikiama galimybėmis taip, kad jos konstruktyviai prisididėtų prie asmens, tautos, visuomenės ir valstybės pažangos. Tik tokia visuomenė galės atlikti savo teigiamą edukacinę misiją. 3. Remti pastangas ir projektus, kuriančius ne individualistinę, o bendruomenišką visuomenę, nes ugdyti demokratišką – vienas pagrindinių Europos Sąjungos šalių švietimo principų (Bruzgelevičienė, 2001, 11).

Išvados

Vėlyvajame modernizme ir postkomunistiniu laikotarpiu (nuo 1990 m.) Lietuvoje kito švietimo sistema, jos tikslai ir funkcijos. Sociologiniu požiūriu, švietimo reforma gali būti nagrinėjama kaip ir švietimo kaita.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir atsižvelgiant į pokyčių padiktuotas tendencijas bei problemas, atsirado poreikis iš esmės pertvarkyti Lietuvos politinį, socialinį ir ekonominį gyvenimą. Reformomis buvo siekiama atsikratyti sovietinės kultūros įtakos. Pokyčiai, vykstantys valstybėje, tiesiogiai turėjo įtakos ir socialiniams institutams bei jų funkcijoms. Švietimo politika yra viena iš viešosios politikos sričių. Kintant viešajai politikai, paprastai permainos ir reformos vyksta ir švietimo sistemoje.

Lietuvoje vykstant politiniams pokyčiams švietimas ėgavo naują paskirtį – paneigti sovietinės

švietimo sistemos kaip „vienintelės teisingos“ ideologijos diegimo įrankį. Švietimas įsipareigoja keisti postsovietinės visuomenės mentalitetą, ugdyti jos pamatines demokratines vertybes, idealus, naują politiką ir ekonominį raštingumą, dorinės kultūros brandą, tapti pagrindiniu visuomenės raidos veiksmu, socialinių reformų pagrindu, turėti įtakos bendrajai visuomenės raidai.

Regioninė politika, jos kitimas ir perėjimas prie naujos ideologijos tiesiogiai ir pirmiausiai veikia švietimo institutą, kuris privalo atitikti to laikmečio keliamus visuomenės reikalavimus ir lūkesčius.

Literatūra

1. Alexanderis J., 1999, Modernizmas, anti-, post- ir neomodernizmas: socialinių teorijų pastangos suprasti mūsų laikų „naują pasaulį“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr. 1 (3). P. 22–33.
2. Ališauskas R., 2003, Švietimo reformos įgyvendinimo modeliavimas Lietuvoje. *Švietimo naujienos. Informacinis leidinys* Nr. 2. Sapnų sala.
3. Barason S. B., 1982, *The Culture of the school and the problem of change*. 2nd ed. Boston: Allyn and Bacon.
4. Baumanas Z., 1998, Sociologinė postmodernumo teorija. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* Nr. 2. P. 68–76.
5. Broom B., Broom D. H., Bonjean Ch. M., 1992, *Sociologija*. Kaunas: Littera universitatis.
6. Beck U., Giddens A., Lash S., 1994, *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and aesthetics in the Modern social Order*. Stanford, California.
7. Beck U., 1993, *Risikogesellschaften. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt am Main.
8. Bruzgelevičienė R., 2001, *Lietuvos švietimo kaita. Švietimo reformos darbai tūkstantmečio sandūroje: tendencijos, lūkesčiai*. Vilnius: Garnelis.
9. Bruzgelevičienė R., Žadeikaitė L., 2008, Ugdymo paradigmu kaita XX–XXI a. sandūroje – unikalus Lietuvos švietimo istorijos reiškinys. *Pedagogika*. Nr. 89. P. 18–28.
10. Dahrendorf R., 1996, *Modernusis socialinis konfliktas: esė apie laisvą politiką*. Vilnius: Pradai.
11. Donskis L., 2006, Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr. 2. P. 69–82.
12. Fullan M. G., 1993, The complexity of the change process. *Change forces: Probing the depth of educational reform*. P. 19–41. Falme Press.
13. Giddens A., 1984, *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*. Oxford: Polity Press.
14. Giddens A., 2000, *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
15. Grigas R., 2001a, *Sociologinė savivoka. Specifika, metodai, lituanizacija*. Vilnius: Rosma.
16. Grigas R., 2001b, *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma.
17. Habermas J., 1981, Modernity versus Postmodernity. *New German Critique*. Nr. 22. P. 3–14.

18. Hargreaves A., 1999, Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Vilnius: Tyto alba.
19. Inglehart R., 1997, *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
20. Jokubaitis A., 2002, Postmodernizmas ir politika. *Politologija*. Nr. (3) 27. P. 2–16.
21. Jackūnas Ž., 1993, Lietuvos švietimo plėtotės Europos edukacinių nuostatų kontekste. *Lietuvos švietimo gairės*.
22. Jankevičius S., 2008. Ugdymo sąvokų vartojimas švietimo reformos dokumentuose. *Pedagogika*. VPU. Nr. 92. P. 56–61.
23. Laurėnas V., 2001, Normalios politikos genezės atvejis. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
24. Lukšienė M., 2000, *Jungtys*. Vilnius: Alma litera.
25. Lyotard J. F., 1993, *Postmodernus būvis (šiuolaikinių žinymų aptariant)*. Vilnius: Baltos lankos.
26. *Lietuvos TSR vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija*. Projektas. 1988.
27. *Lietuvos švietimo strategija 2003–2012 m.*
28. *Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas*. 2000. Nr. I-707
29. *Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymas*. 1997. Nr. VIII-450
30. *Lietuvos Respublikos specialiojo ugdymo įstatymas*. 1998. Nr. VIII -969
31. *Lietuvos švietimo koncepcija*. 1992.
32. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas*. 1998 Nr. VIII-854
33. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas*. 2003. Nr. X-1630
34. Norkus Z., 2008. *Kokia demokratija, koks kapitalizmas? Postkomunistinė transformacija Lietuvos lyginamosios istorinės sociologijos požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
35. Poviliūnas A., 2000, Švietimas – reformos sėkmės ir nesėkmės. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva 1990–1998*. Vilnius: Garnelis.
36. Reich R., 1992, *Work of Nations*. New York: Vintage Press.
37. Soros G., 1999, *Pasaulinio kapitalizmo krizė: Atviroji visuomenė pavojuje*. Vilnius: Tyto alba.
38. Stoll L, Fink D., 1998, *Keičiame mokyklą*. Vilnius: Margi raštai.
39. Šaulauskas M. P., 2000, Socialinė kaita: metodologija ir bendrosios tendencijos. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva 1990–1998*. Vilnius: Garnelis.
40. Šaulauskas M. P., 2000, Socialinė atskirtis ir pilietinė visuomenė. *Socialiniai pokyčiai: Lietuva 1990–1998*. Vilnius: Garnelis.
41. Šaulauskas M. P., 1997, Postmoderniosios musės skrydis: sociologija ir pozityvistinė Rorty analitika. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr. 1. P. 98–107.
42. Šaulauskas M. P. Postkomunistinės revoliucijos želmėnis: į postmodernią Lietuvą. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr. 2. P. 77–94.
43. *Tautinės mokyklos koncepcija*. 1998.
44. Trowler P., 2003, *Education Policy*. Second edition. London and New York: Routledge.
45. Vaicekauskienė V., 2007, *Švietimo politikos analizės pagrindai*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija.
46. Želvys R., 1999, Švietimo vadyba ir kaita. Vilnius: Garnelis.
47. Žiliūkaitė R., 2007, Vertybiniai pokyčiai Lietuvos visuomenėje: nuo tradicinių link sekuliarių-racionalių vertybių. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. Nr. 1 (19). P. 116–130.

REGIONAL POLICY INFLUENCE ON EDUCATION IN LATE MODERNITY PERIOD

Kęstutis Trakšėlys

Summary

Modern society institutions are changing very rapidly and much faster than the traditional institutions of the world. Educational system, it's objectives and functions in Lithuania were changing in the late modernism and post-communist period (from 1990 on). From sociological point of view, education reform can be analyzed as educational change. Regional policy change, the transition to democracy and free markets influenced individual social and economic life. It also affected education, school and school community: parents, teachers and schoolchildren. Education policy is one of public policy areas. Changing public policy determines reforms in education system. After the restoration of independence education system was modelled, reformed and reorganized not only by nation, but also by educational concept of independent state. Because of political changes in Lithuania education took a new purpose – to deny the Soviet education system as “the only correct” ideology. Education will replace the post-soviet mentality of society, will increase its fundamental democratic values, ideals, new policy and economic literacy, cultural and moral maturity, and will become a principal factor in the evolution of society and the basis for social reforms, and will influence the general development of society.

Keywords: regional policy, education reform, educational system, changes.

REGIONINĖS POLITIKOS ĮTAKA ŠVIETIMUI VĒLYVOJO MODERNUMO LAIKOTARPIU

Kęstutis Trakšėlys

Santrauka

Moderniosios visuomenės institucijos kinta labai sparčiai ir kur kas sparčiau, negu tai buvo būdinga tradicinio pasaulio institucijoms. Vėlyvajame modernizme ir postkomunistiniu laikotarpiu (nuo 1990 m.) Lietuvoje kito ir švietimo sistema, jos tikslai ir funkcijos. Sociologiniu požiūriu, švietimo reforma gali būti nagrinėjama kaip ir švietimo kaita.

Regioninės politikos kaita, perėjimas prie demokratijos ir laisvosios rinkos turėjo įtakos individo socialiniam ir ekonominiam gyvenimui, o tai tiesiogiai susiję su švietimu, mokykla ir mokyklos bendruomene – tėvais, pedagogais ir mokiniais.

Švietimo politika yra viena iš viešosios politikos sričių. Kintant viešajai politikai, paprastai permainos ir reformos vyksta ir švietimo sistemoje. Atkūrus nepriklausomybę, modeliuojant švietimo sistemą, ją reformuojant ir reorganizuojant siekta turėti ne tik tautos, bet ir savarankiškos valstybės švietimo koncepciją. Lietuvoje vykstant politiniams pokyčiams švietimas įgavo naują paskirtį – neigti sovietinės švietimo sistemos kaip „vienintelės teisingos“ ideologijos diegimo įrankį. Švietimas išsipareigoja keisti postsovietinės visuomenės mentalitetą, ugdyti jos pamatines demokratines vertybes, idealus, naują politiką ir ekonominį raštingumą, dorinės kultūros brandą, tapti pagrindiniu visuomenės raidos veiksmu, socialinių reformų pagrindu, turėti įtakos bendrajai visuomenės raidai.

Prasminiai žodžiai: regioninė politika, švietimo reforma, švietimo sistema, pokyčiai.

Įteikta 2010-03-08